

НА ДРМНИ СУ ЧЕКАЛИ ЧЕТНИЦИ

Читаво време Ужичке републике радила сам као болничарка у партизанској болници у Крчагову. Моја сестра и још неке другарице с којима сам била на болничарском курсу, распоређене су у чете.

Двадесет седмог новембра 1941. године, пошто душ нисам била код куће, замолила сам доктора Левија да одем до куће да се оперем и пресвучем. Одобриво мџи је под условом да се за два сата вратим. Тада нисам ништа знала каква нам опасност прети. Мислила сам да је у питању посао јер омо у Болници имали прилично велики број рањеника.

Дошла сам кући, али од мојих нисам никога затекла. Сви су били на СВОЈИМ задацима: мајка и старија сестра у шивари, а за оца тада нисам ни знала где се налази. Ушла сам у собу да пронађем преобуку да се пресвучем. У том моменту чула сам да неко лупа на врата. Изашла сам и угледала једног болничара који ми је саопштио да се одмах вратим у болницу и да је то наредио доктор Леви. Схватила сам да је нешто хитно. Кренула сам одмах. Нисам се ни пресвукла. Доктора Левија затекла сам у ходнику. Кад ме је угледао, рекао је да се јавим другарици Марији, његовој супрузи. Марија ми је саопштила да морам ићи са првим ешалоним рањеника у Кремна.

Кренула сам на железничку станицу и чим су сви рањеници укрцани, воз је кренуо према Кремнима.

У Кремнима сам затекла Влајка Митровића, који је био задужен за евакуацију материјала. Моја дужност била је да предам прву групу рањеника и да се одмах вратим за другу групу. Тако сам и учинила.

Кад сам се по други пут вратила у Кремна, нисам затекла ни једног рањеника из прве групе. Били су сви евакуисани даље. У другој групи скоро сви рањеници су били покретни. С њима је било лакше неш с првом групом. Чим смо стигли у Кремна, почели су да нас бомбардују немачки авиони. Успели смо да се без панике и жртава одатле повучемо према Златибору.

Прва група рањеника је на носилима била из Кремана евакуисана према Палисаду. Тамо су већ били стигли и рањеници ко-

ји су камионима пребачени из Ужица преко Чајетине. Међу њима је било највише радника из иартизанске фабрике оружја који су иастрадали приликом експлозије у трезорима.

На путу за Златибор сретали смо наше борце, као и цивилно становништво које се повлачило из града.

Наша група добила је задатак да се повуче према Јабланици. Повлачење је трајало цео дан, јер су немачки авиони стално надлетали и ометали нас. У Јабланицу смо дошли тек око осам часова увече. Могли смо мало да предахнемо и да се одморимо. Прерано смо се радовали јер смо већ пола часа одмора морали кренути даље пошто су се Немци приближавали. У Јабланици смо затекли Срба Стојића и Чубриловића, радника фабрике „Вистад“ у Вишеграду. Они су били одређени да спроводе немачке заробљенике. Велика група ових заробљеника била је смештена у школи, а сви остали борци били су распоређени по кућама, Пошто кућа није било довољно, неки борци и лакши рањеници смештени су и по шталама.

Од великог умора глад нисмо ни осећали па смо брзо поспали. То је трајало само пола часа, Била сам у једној од кућа са групом другова и другарица кад је упао Чубриловић и почео да виче: — Устајте! . . . Брже! Брже! . . . Немци су у близини. . .

Сви смо поскакали и истрчали напоље. Чуло се како тутње немачки тенкови. Могло се чути и њихово „Халт! Халт!”. Сви смо били збуњени. Србо и Чубриловић били су присебни. Наредили су на коју страну да кренемо.

Пред зору смо изашли на неко брдо и убрзо дошли до једне стругаре. Ту се нисмо смели задржавати па смо продужили, испели се до једног пропланка на брегу, где смо затекли већу групу бораца и цивилног становништва. Међу њима су били друг Крцун, доктор Леви, његова другарица Марија и Добрила Петронијевић. На челу наше колоне ишао је Србо, а на зачељу Чубриловић.

Угледавши нас, Крцун је пришао Србу и питао где су немачки заробљеници. Питао је то и Чубриловића, а онда се разљутио и викао да заробљеници нису сада смели бити ослобођени јер су Немци с њима добили велико појачање. Србо и Чубриловић су покушали да Крцуну објасне како је ситуација била безизлазна, како су нас Немци изненадили да смо се једва успели повући. То смо и ми остали потврдили. Крцун је тада наредио да се сви постројимо и све нас је разоружао, а Србу и Чубриловићу наредио је да иду у патролу и извиде докле су стигли Немци. Отишли су и никад се више нису вратили. После ослобођења чула сам да су заробљени и отерани у логор.

Стојећи тако у строју читавих петнаест минута, чекали смо одлуку шта ће бити с нама. Бојали смо се помало, с обзиром Д1 је међу нама било доста цивилног становништва. Друг Крцун је стао испред строја и одвајао оне другове и другарице за које је сматрао да не могу издржати. Саопштио им је да се врате кућама

и да Немцима кажу да су се плашило бомбардовања па су због тога побегли из града. После тога формирао је једну чету. За командира чете одредио је Милана Бобића, официра бивше југословенске војске, иначе рођеног брата Марије Леви. У тој чети били су доктор Леви, његова жена Марија, Добрила Петронијевић и још доста бораца из свих крајева, а међу њима и ја. Чета је добила од Крцуна задатак да се повлачи у правцу Вишеграда и да ухвати везу с партизанима Романијског одреда. Тада су у источној Босни партизани и четници још били заједно. Бошњаци четници још нису били почели сарадњу с Немцима.

По пријему наређења чета је кренула одређеним правцем. Већина бораца била је слабо обучена, а хране уопште нисмо имали. Писац повлачења водио је преко шума, тако да нигде нисмо наилазили на села. Ако смо негде и назирали неко село, нисмо ни покушавали да се приближимо јер нисмо знали каква је ситуација у њему.

После дужег маршовања дошли смо у неку шуму. Ту смо се мало одморили. У шуми смо нашли једну колибу, у колиби дрвени кревет и на њему мало сена. Ушли смо унутра и поседали. Доктор Леви извади из џепа неки замотуљак и поче да га одвија. Вели: „Ово сам спремио у случају да паднем у руке непријатељу, да тада себи скратим живот, да ме не би мучили!...” У замотуљку су биле три ситне пилуле. Марија је затражила једну за себе. У почетку јој није хтео дати, а затим се предомислио: „Ево ти, пошто ћемо увек бити заједно. Ако заробе мене, заробиће и тебе!.. Трећу пилулу затражила је Добрила Петронијевић и он јој је без речи дао. Добрила је своју пилулу пажљиво завела и ставила у санитарску торбицу. Бобић и ја смо ћутали. Размишљала сам каква је то смрт од тако мале пилуле.

После краћег одмора Бобић је наредио да продужимо и објаснио да ћемо наилазити на села у којима може бити и четника. Рекао је да ће то патроле морати да извиде. Није се преварио. Патрола се вратила и саопштила да у селу нема четника, али је то била превара. Домаћин куће у коју је свратила наша патрола дао је лажно обавештење јер је и сам био опасан четник.

Не слутећи ништа, дошли смо до куће овог човека у селу изнад саме Дрине. Кућа је била на узвишици. Од куће до Дрине могло је бити око 700 метара. Бобић је домаћина питао како се може пребацити преко Дрине. Домаћин је рекао да доле има скела и човек који ће нас пребацити на босанску страну и показао нам путељак куда треба да сиђемо.

Полако силазимо. Одједном неко викну: „Стој!”

Пред нама су били четници до зуба наоружани. Тешки митраљез окренули право на нас. Почели су да ликују и да нас исмејавају:

— Где сте кренули, црвени!? ..

Бобић је био на челу колоне. Одговорио им је врло хладнокрвно:

— Пошли смо тамо где нам је место, да се боримо против окупатора и издајника наше земље. . .

Четнички командир ће на то:

— Ви да се борите против немачке силе! . . .

На то су сви четници почели хистерично да се смеју.

— Ми ћемо се борити и победићемо! — рекао је Бобић.

Четници су се разбеснели и наредили да предамо оружје. Скочили су као бесни пси и почели нас разоружавати. Једино је онај четник за тешким митраљезом остао непомичан. Ситуација је била врло критична. Командир Бобић нам је рекао да останемо мирни и хладнокрвни и да ће четници морати на крају да нам врате оружје.

Пошто су нас разоружали, наредили су нам да се вратимо одакле смо и дошли, у кућу оног домаћина који нас је преварио. Кренули смо. На челу и зачељу наше колоне били су четници. О бежању се није смело ни мислити. Дошли смо до оне куће. На њеним вратима стајао је домаћин који нас је упутио према Дрини. Смејао се цинички, псовао и ругао нам се. Наредили су нам да уђемо у две грађевине и около су поставили страже. Бобић, доктор Леви, Добрила, Марија и ја ушли смо заједно у једну собу и одмах се стали договарати како да се извучемо одатле. Знали смо да с друге стране, у Босни, партизани и четници још воде заједнички борбе против усташа, домобрана и Немаца.

Бобић је предложио да прво види с домаћином куће да нам прода нешто за храну јер смо били исцрпљени од глади. Откако смо кренули из Ужица готово нико ништа није окупио. Домаћин је рекао да може продати кромпира. Сваки појединачни кромпир је посебно одмеравао и за сваки тражио доста новаца. Тако смо за велику суму успели да добијемо по два кромпира на борца.

Тог дана око осамнаест часова, у нашу собу дошла је једна група четника. Један међу њима био је у официрској униформи и чим је ушао, наредио је да с њима кренемо Бобић, доктор Леви, Марија, Добрила и ја. Бобић је питао где нас води, а он је одговорио да ћемо видети кад стигнемо.

Кренули смо. Спроводило нас је око седам-осам четника, заједно с оним официром. Пред долазак у неко село, чију даљину због невремена нисмо могли оценити, чули смо лелек и кукање, али нисмо смели питати шта се догађа, нити смо могли ишта наслути. Било нам је јасно тек кад смо ушли у двориште, где је запомагање постало застрашујуће. Неко је викао: „Зовите лекара!“ Тада нам је било јасно зашто су нас ту довели.

У дворишту су се налазиле две куће: једна старија, а друга новосаграђена, на спрат. Могло се одмах оценити да је то неки имућнији сељак. У кући се налазио четнички штаб.

Попели смо се на спрат и ушли у собу која је била лепо намештена, са ћилимима на зиду и по поду. У њој смо затекли двојицу четника у официрској униформи.

Прво питање било је упућено Бобићу:

— Где си ти кренуо? И какав си ти југословенски официр? Зар си заборавио да си се заклео краљу да ћеш га верно служити!?...

Бобић је на то рекао:

— А где ти је сада краљ? Издао је земљу и побегао!...

Четнички официр је још покушавао да убеди Бобића, али је Бобић отворено рекао:

— Немојте покушавати да ме убеђујете. Ја сам себи одредио циљ, а тај циљ је борба против окупатора и његово истеривање из наше земље. . .

На те речи официр се цинички смешкао па на крају додао.

— Па ти си заиста заведен човек. Мислиш да ћете успети да немачку силу сломите!? . . .

Потом се обратио доктору Левију:

— Докторе, а где сте ви кренули?

Сви смо се изненадили, јер нам није било јасно откуд овај четник зна доктора Левија. Претпостављао је да је и Добрила Петронијевић студент медицине, али ништа сигурно није знао за Марију и мислио је, изгледа, да је и она лекар.

На крају тог разговора обратио се и мени:

— А где си ти, мала, кренула? Да ниси и ти нека болничарка?

Одговорила сам да нисам болничарка и да сам пошла тамо где је рекао друг Бобић. Даље с њим нисам хтела да разговарам.

Разговор је трајао скоро читав сат, а онда је Бобићу и мени наредио да изађемо, а да остану у соби доктор Леви, Марија и Добрила. Покушао је да их убеди да остану ту и лече њихове рањенике. Они су то, чули смо, одбили.

Исте вечери вратили смо се у село у коме нам је остала јединица. При поласку четници су рекли да размислимо и да ће они поново доћи по нас. У повратку нас је непрекидно пратила киша. Мени су се ципеле потпуно распале и остала сам боса, Борци су нас дочекали обрадовани, јер нико није веровао да ћемо се вратити.

Те ноћи нико од нас није спавао. Разговарали смо како да се извучемо. Било је разних предлога. Прихваћен је један: да се међу борцима пронађе онај који зна добро да плива, да преплива Дрину, пређе на босанску страну и јави партизанима да смо заробљени. Док смо размишљали о том плану, у собу је поново дошао онај исти четнички официр који нас је спроводио и Бобића позвао да изађе напоље да му саопшти неко наређење. Бобић је изишао и после краћег времена се вратио. Рекао је да се сви спремимо за покрет. Није рекао где идемо нити је знао.

За кратко време чета је била у строју. Испред чете стајао је Бобић, а са стране четнички официр и још неки четници који су нас чували. Официр је тада рекао да чета може да крене, али без доктора Левија, Добриле и Марије. Било нам је јасно да њих задржавају да би лечили рањене четнике, којих је ту било више. Добрила Петронијевић је тада рекла:

— Можете да радите што хоћете с нама, јер смо у вашим рукама, али ваше рањенике ми нећемо лечити и томе немојте да се надате.

Четник је тада добацио:

— Лечићете и те како, јер ми знамо и друге методе! . . .

Били смо немоћни да ма шта предузмемо. Растанак с Левијем, Добрилом и Маријом био је претезак, поготову Бобићу, јер му четници задржавају сестру и зета. Њих троје су одвели према четничком штабу и рањеницима, а наша јединица је кренула према Дрини, тамо где су нас четници опколили и заробили. На обали смо затекли неколико четника и једног сељака који је стајао крај чамца. Бобић је одвајао борце по групама, онолико колико је хмогло да стане у чамац.

Прешли смо на босанску страну. Дочекали су нас другови из Романијског одреда. Добили смо хране, а ја сам добила и опанке. . .

Стајка САВИЋ.